

JUAN ANTONIO ÁLVAREZ-PEDROSA (UR.),
SOURCES OF SLAVIC PRE-CHRISTIAN
RELIGION. — NUMEN BOOK SERIES. STUDIES
 IN THE HISTORY OF RELIGIONS 169, LEIDEN —
 BOSTON, BRILL, 2021, 537 STR.

Opisujem knjigo pisnih virov za slovansko predkrščansko religijo, ki je skupinsko delo španskih jezikoslovcev in ki je najprej izšla v španščini (Juan Antonio Álvarez-Pedrosa Núñez (Ur.), *Fuentes para el estudio de la religión eslava precristiana*. Zaragoza: Libros Pórtico, 2017, 505 str.). V španski izdaji so samo prevodi brez izvirnih besedil, v angleški ta sedaj so, kar je izjemna obogatitev. Običajno knjigo najprej tehnično opišemo, preden obravnavamo njene vsebinske vidike in do njih zavzamemo stališče. Tokrat bom vrstni red spremenil, k čemur me je izzval že prvi stavek uvoda. V njem avtorji knjigo predstavijo kot tisto, ki je prvič zbrala v zahodnoevropskem jeziku objave in prevode vseh srednjeveških besedil, ki se nanašajo na slovansko predkrščansko religijo. V nadaljevanju uvoda povedo, da namen zbirke ni rekonstrukcija slovanske religije pred pokristjanjenjem, ampak na najširši možen način ponuditi vsa besedila, ki omogočajo tako rekonstrukcijo, da jih specialist za stare religije lahko bere, besedila kritično ovrednoti in uporabi v rekonstrukciji.

Knjiga je rezultat treh zaporednih raziskovalnih projektov in povsem razumem, da se mora pohvaliti, kako popoln izdelek je. Hkrati je namen poročila o neki knjigi predvsem obvestilo bralcem, kaj od knjige lahko pričakujejo. Lahko od te knjige res pričakujejo popolnost in možnost rekonstruirati slovansko religijo? Odgovor je seveda nikalen. Zbirka besedil je resnično najobširnejša doslej, a nima vseh virov. In močno dvomim, da bi jih katerakoli zbirka kadarkoli lahko imela. Navajam samo en

primer. Ker je avtorjem znana *Studia mythologica Slavica*, ki je tudi v odprtem spletnem dostopu, bi pričakovali, da vključi pisna vira, ki sta bila že podrobno predstavljena in komentirana (Hans-Dietrich Kahl 2004, *Das erloschene Slawentum des Obermaingebietes und sein vorchristlicher Opferbrauch (trebo) im Spiegel eines mutmaßlich würzburgischen Synodalbeschlusses aus dem 10. Jahrhundert.* — *Studia mythologica Slavica* 7, 11–42; Julijana Visočnik 2010, *Hrenova pridiga ob polaganju temeljnega kamna za kapucinski samostan v Ljubljani. (Hren's Sermon upon Setting of the Foundation Stone for the Capuchin Monastery in Ljubljana).* — *Studia mythologica Slavica* 13, 59–74), a se to ni zgodilo. Toda možnosti s pisnimi viri rekonstruirati slovansko religijo to prav nič ne zmanjšuje. Zanesljivo doslej najbolj popoln poskus take rekonstrukcije dolgujemo Henryku Łowmiańskemu (Henryk Łowmiański, 1979, *Religia Słowian i jej upadek (w. VI–XII).* — Warszawa). In ta prepričljivo kaže, da je sporočilnost pisnih virov zelo omejena. Zgovorni so samo za opisovanje poteka pokristjanjevanja, o tem, kaj krščanstvo zamenja, pa povedo zelo malo. Danes je že povsem očitno, da brez povezovanja pisnih virov z jezikovnimi, etnološkimi, arheološkimi viri ni mogoč noben resnejši vpogled v preteklost slovanske religije. Tega se zavedajo tudi avtorji knjige. Verjetno po lastni izkušnji, kajti njihov tretji projekt je imel naslov *Rekonstrukcija predkrščanske slovanske religije*.

Da so se sami preizkusili v tej vlogi, je pomembno vedeti. Gre za vprašanje objektivnosti kateregakoli izbora besedil. Trdim, da objektivnost pri tem ni mogoča. Vsak izbor namreč predpostavlja merila izbora, ki so lahko samo subjektivna in predvsem zelo odvisna od poznavanja tistega, kar iščemo. Tu in tam avtorji povedo, zakaj so se

odločili za posamezen odlomek, večinoma pa ne. Utemeljitev naj bi bila pač samoumevno očitna. Saj taka v glavnem tudi res je, vendar je problem drugje. Nikjer namreč ni utemeljitve, zakaj se za neke dele besedil niso odločili. Ker teh besedil ne vidimo, tudi ne vidimo samoumevnosti.

Avtorji so se naslonili na dva starejša izbora Mansikke (Viljo Johannes Mansikka 1922, *Die Religion der Ostslaven. I Quellen.* – FF Communications, N:o 43, Vol. X, Helsinki) in Meyerja (Karl Heinrich Meyer, *Fontes historiae religionis slavicae.* Bero-lini 1931). Prvi je osredotočen na vzhodne Slovane in starocerkvenoslovanska besedila, drugi prvenstveno na latinska. In medtem ko španska zbirka daleč presega Meyerja, vsaj pri komentarjih ne dosega Mansikke. Pri tem je hkrati vsekakor treba priznati, da so komentarji zgodba brez konca. V stoletjih so se ob omejenem številu pisnih virov nabrali že v povsem nepregledno množico. Izbor, ki ga nudijo španski avtorji, je zato lahko samo podoba njihovega nujno omejenega poznavanja problematike.

Zdi se, da avtorji svojega dela od 2017 do 2021 niso več dopolnjevali, če odmislimo prevajanje in vstavljanje originalnih besedil. Tako sta njihovi pozornosti ušli tudi dve pomembni izdaji virov na temo slovanske religije (Jiří Dynda 2017, *Slovanské pohanství ve středověkých latinských pramenech.* – v Praze; Jiří Dynda 2019, *Slovanské pohanství ve středověkých ruských kázáních.* – Praha). Prva obsega izbor odlomkov iz tistih latinskih virov, ki ne obstajajo v češčini kot celotna besedila. Podani so tako v latinščini kot tudi v češkem prevodu ter z več komentarjev kot španska zbirka. Toda še pomembneje je, da so španski odlomki mnogo krajši in zato luknjasti kot bohinjski sir. S tem prehajam do verjetno odločilnega vprašanja. Koliko je študij slovanske religije samo s pomočjo

nekih odlomkov sploh smiselno. Tega se je nedvomno zavedel tudi Jiří Dynda, ki je svojo drugo knjigo, zbirko vzhodnoslovanskih pridig zasnoval povsem drugače. Ni se odločil za vsa besedila, zato pa tista, ki jih je objavil, objavlja v celoti in izdaje vseh variantnih rokopisov istega besedila. Španski avtorji so problem različnih rokopisov delno skušali reševati z objavo posameznih odlomkov v opombah, kar pa nikakor ne omogoča pravega konteksta, ki se kaže kot zelo pomemben. Dynda je zato lahko napisal obširno spremno študijo, ki je nekaj opomb španske izdaje niti približno ne more nadomestiti.

In ker se odpira vprašanje kontekstov, postane še bolj očitno, da kakršenkoli prevod ne more nadomestiti originala. Verjetno je problem najbolj izrazit pri latinskih besedilih. Piscem latinščina ni bila materinščina. Vsak je latinske besede uporabljal nekoliko po svoje. Kako, lahko ugotovimo samo iz pripadajočih sobesedil. Možnost konkordančnih analiz je zato za bralca zelo pomembna. Hitro naraščajoče število digitalnih objav virov to sedaj omogoča. Svoje misli so srednjeveški pisci prevajali v latinščino. Prevod iz latinščine v živ jezik pomeni ustvarjanje še enega novega konteksta in s tem novih pomenov. Če pa potem naredimo še tretji prevod, kar se je pri prevodu iz španščine v angleščino zgodilo, je sprememb še več. Zato so angleški prevodi mestoma že zelo svobodni in nikakor ne nadomeščajo branja v originalnem jeziku. Res pa je, da je med evropskimi bralci le malo takih, ki bi bili usposobljeni brati arabščino, kajti španska zbirka poleg starogrških, latinskih, staročeških, staroislandskih, starocerkvenoslovanskih besedil obsega tudi arabske. V tem je nedvomno izjemen dosežek zbirke in celoten avtorski podvig lahko samo občudujemo.

Kaj nam torej prikazana zbirka virov za slovansko predkrščansko religijo res omogoča? Vsekakor predstavlja hiter pregled večine pisnih virov, ki jih trenutno poznamo. Seveda ne virov v njihovi celotnosti, ampak samo odlomkov. Prevod v en skupni jezik omogoča intuitivna iskanja nekaterih pojmov in njihovih kontekstov. Tako iskanje je vsekakor omejeno, ker gledamo skozi izkrivljene leče prevodov in močno zožan obseg besedil. Kljub vsem naštetim omejitvam knjiga vendarle predstavlja mogočno interpretativno orodje, ki pa ga je treba znati uporabljati. In za uporabo je potrebno mnogo domišljije. Vendar če je kdo nima, ne sme kriviti knjige.

Andrej Pleterski, Ljubljana

NEMANJA RADULOVIĆ IN SMILJANA ĐORĐEVIĆ BELIĆ (UR.), DISENCHANTMENT, RE-ENCHANTMENT, AND FOLKLORE GENRES. — BEOGRAD: INŠTITUT ZA KNJIŽEVNOST IN UMETNOST, 2022, 286 STR.

Čeprav se sprva zdi, da zbornik, ki sta ga uredila Nemanja Radulović in Smiljana Đorđević Belić z uporabo weberjanskih konceptov začaranja, razčaranja in ponovnega začaranja pogreva stara akademska vprašanja, ta v svojih prispevkih ne ponudi le teoretičnih diskusij. Kot zapiše ena izmed avtoric, je Webrova teorija relevantna in uporabna tudi na drugih področjih humanistike, njegovi znameniti koncepti pa se lahko uporabljajo kot metafore na različnih raziskovalnih področjih (Mladenović-Mitrović 2022: 89–90). Zbornik prikaže relevantnost Webrove teorije v različnih vsebinskih in kulturnih kontekstih, interdisciplinarnih ter tudi folklorističnih raziskavah.

Kot v uvodniku zbornika zapišeta urednika, je avtorje vodila želja po raziskovanju, ali lahko razprave o Weberjevih konceptih prispevajo k učinkovitejšemu postavljanju vprašanj znotraj folkloristike, pa tudi k bolj celovitemu razumevanju lastnih raziskovalnih orodij (Radulović in Đorđević-Belić 2022: 13). V trinajstih prispevkih strokovnjaki obravnavajo različna tematska, geografska in kulturna področja znotraj discipline. Prispevki so razdeljeni v tri vsebinske sklope, vsakega pa sestavljajo štiri prispevki. Prvi sklop je naslovljen *Začaran svet in njegov zaton*, drugi *Vrste začaranja v preteklosti in sedanjosti*, tretji pa *Soočenje z razčaranjem: Pojav ponovnega začaranja*. Besedila so večinoma izvorno napisana v angleškem jeziku, nekatera pa so prevedena iz srbščine in hrvaščine.

Prvi sklop besedil sestavljajo prispevki na temo tradicijske folklore. Izhodišče Francisca